

Laajoista terveystarkastuksista hyötyvät sekä perheet että kouluterveydenhuollon henkilöstö – ammattilaisten kokemuksia

Päälöydökset

- Osa koululaisista ja heidän perheistään jää edelleen ilman laajaa terveystarkastusta.
- Kouluterveydenhoitajien ja -lääkäreiden mielestä laajat terveystarkastukset ovat monin eri tavoin hyödyllisiä sekä perheille että koulu-terveydenhuollon toimijoille.
- Laajat terveystarkastukset rohkaisevat vanhempia ottamaan tarvittaessa myöhemmin yhteyttä koulu-terveydenhuoltoon.
- Koulu-terveydenhuolto ei aina pysty tarjoamaan lisäkäyntiä, vaikka sille olisi tarvetta.
- Työjärjestelyt eivät aina tue tarkastuksien sujuvuutta ja laatua.

Laajat terveystarkastukset uudistivat toimintakulttuuria

Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (VNA 338/2011) velvoitti koulu-terveydenhuoltoa järjestämään laajan terveystarkastuksen vuosiluokkien 1, 5 ja 8 oppilaille. Vanhemmat kutsutaan aina mukaan terveystarkastukseen. Oppilaan terveyden ja hyvinvoinnin selvittämisen lisäksi tarkastus sisältää vanhempien ja koko perheen hyvinvoinnin arvioimisen ja tukemisen. Laaja terveystarkastus toteutetaan lääkärin ja terveydenhoitajan yhteistyönä joko yhteisvastaanotolla tai erillisillä vastaanotoilla.

Tässä julkaisussa raportoidaan koulu-terveydenhuollon henkilöstön kokemuksia laajoista terveystarkastuksista. Tarkastelun kohteena ovat laajojen terveystarkastusten toteutuminen, työn edellytykset sekä koetut hyödyt ja haasteet.

Osa koululaisista jää tarkastamatta

Lakisääteisydestään huolimatta koulu-terveydenhuollon laajoja terveystarkastuksia ei järjestetä täysin kattavasti. Laajaan terveystarkastukseen sisältyy aina sekä terveydenhoitajan että lääkärin tarkastus. Molempien järjestämisessä oli vastaajien mukaan puutteita kouluvuonna 2015–2016. Vaikka laajan tarkastuksen kokonaisuudesta tavallisemmin puuttui lääkärin osuus, oli myös terveydenhoitajien tarkastusten järjestämisessä pieniä puutteita. Parhaiten terveydenhoitajan ja lääkärin tarkastukset on järjestetty 5. luokan oppilaille.

Taulukko 1.

Laajaan terveystarkastukseen sisältyvien terveydenhoitajan ja lääkärin tarkastusten järjestäminen kouluvuonna 2015–2016 vastaajien osuuksina (%). (N = 331–451)

	Kaikille %	Osalle %	Ei kenellekään %
1 luokka			
terveydenhoitajan tarkastus	98	2	0
lääkärintarkastus	89	10	1
5 luokka			
terveydenhoitajan tarkastus	99	1	0
lääkärintarkastus	95	5	0
8 luokka			
terveydenhoitajan tarkastus	94	6	0
lääkärintarkastus	89	11	0

Kirjoittajat:

Marke Hietanen-Peltola
Ylilääkäri, THL

Tuovi Hakulinen
Tutkimuspäällikkö, THL

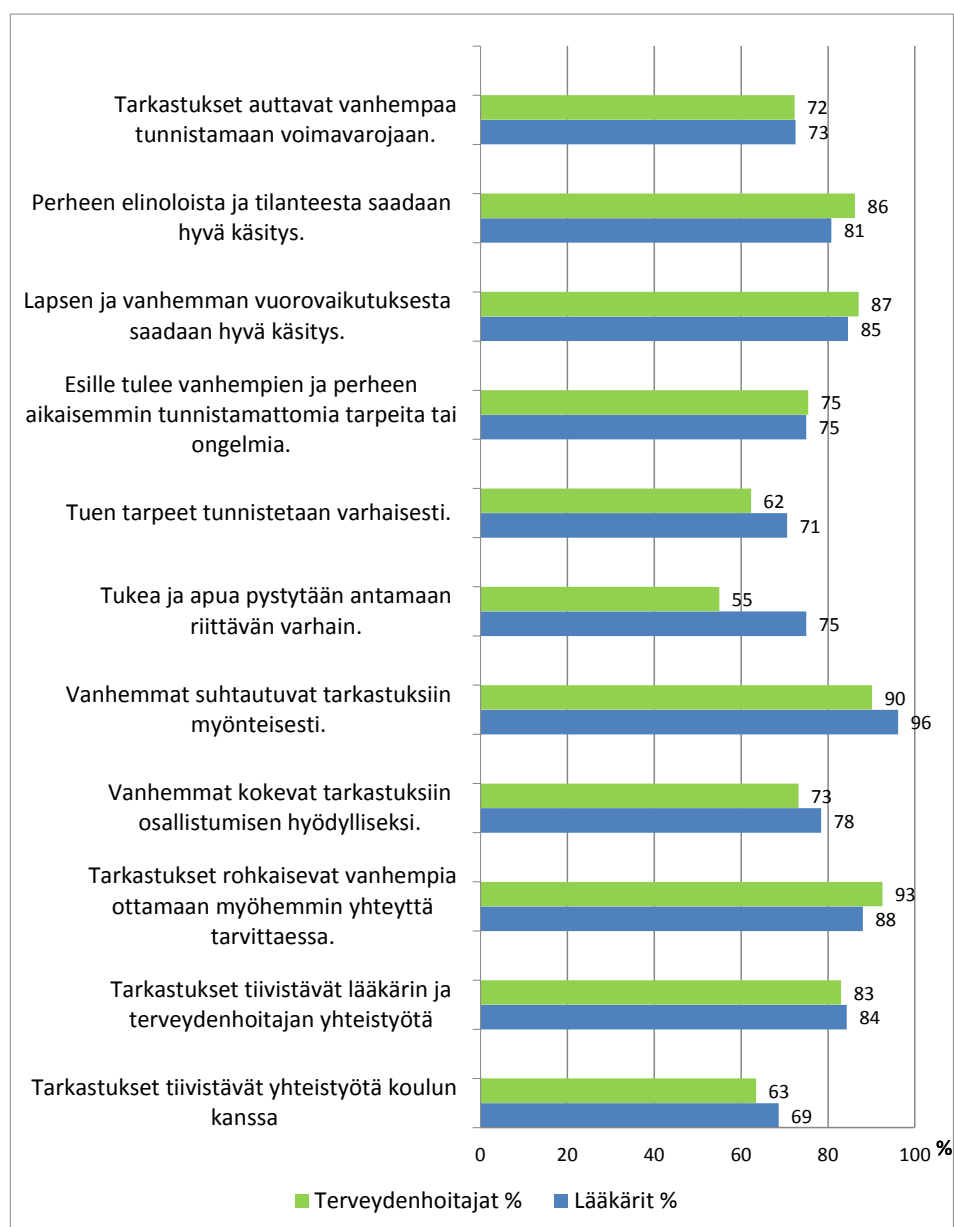
Sarianna Vaara
Tutkimuskoordinaattori, THL

Marko Merikukka
Tilastotutkija, THL

Marjaana Pelkonen,
Neuvotteleva virkamies, STM

Laajoista terveystarkastuksista on monia hyötyjä

Kouluterveydenhuollon henkilöstön mielestä laajoilla terveystarkastuksilla saavutetaan monia hyötyjä sekä perheelle että ammattilaisille. Kolme neljästä kouluterveydenhuollon toimijasta oli täysin tai osittain samaa mieltä siitä, että laajoissa terveystarkastuksissa tulee esiin vanhempien ja koko perheen tuen tarpeita, joita ei ole aikaisemmin tunnistettu. Myös perheen tilanteesta sekä lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta saatiin hyvä käsitys terveystarkastuksen perusteella. Rungas puolet kyselyyn vastanneista terveydenhoitajista oli samaa mieltä siitä, että tuen tarpeet tunnistetaan varhaisesti (62 %) ja että tukea ja apua pystytään antamaan riittävän varhain (55 %). Lääkäreillä oli näistä kummastakin selvästi positiivisempi kuva (71 % ja 75 %). Henkilöstö oli yksimielinen siitä, että vanhemmat suhtautuvat tarkastuksiin myönteisesti ja että tarkastukset tiivistävät lääkärin ja terveydenhoitajan yhteistyötä. Koulun kanssa tehtävän yhteistyön lisääntymisestä oli täysin tai osittain samaa mieltä 69 % lääkäreistä ja 63 % terveydenhoitajista.

Kuvio 1. Laajojen terveystarkastusten hyödyistä täysin tai osittain samaa mieltä olevien terveydenhoitajien ja lääkäreiden osuudet (%). (Lääkärit N = 51–52 ja terveydenhoitajat N = 453–457)

Näin tutkimus tehtiin

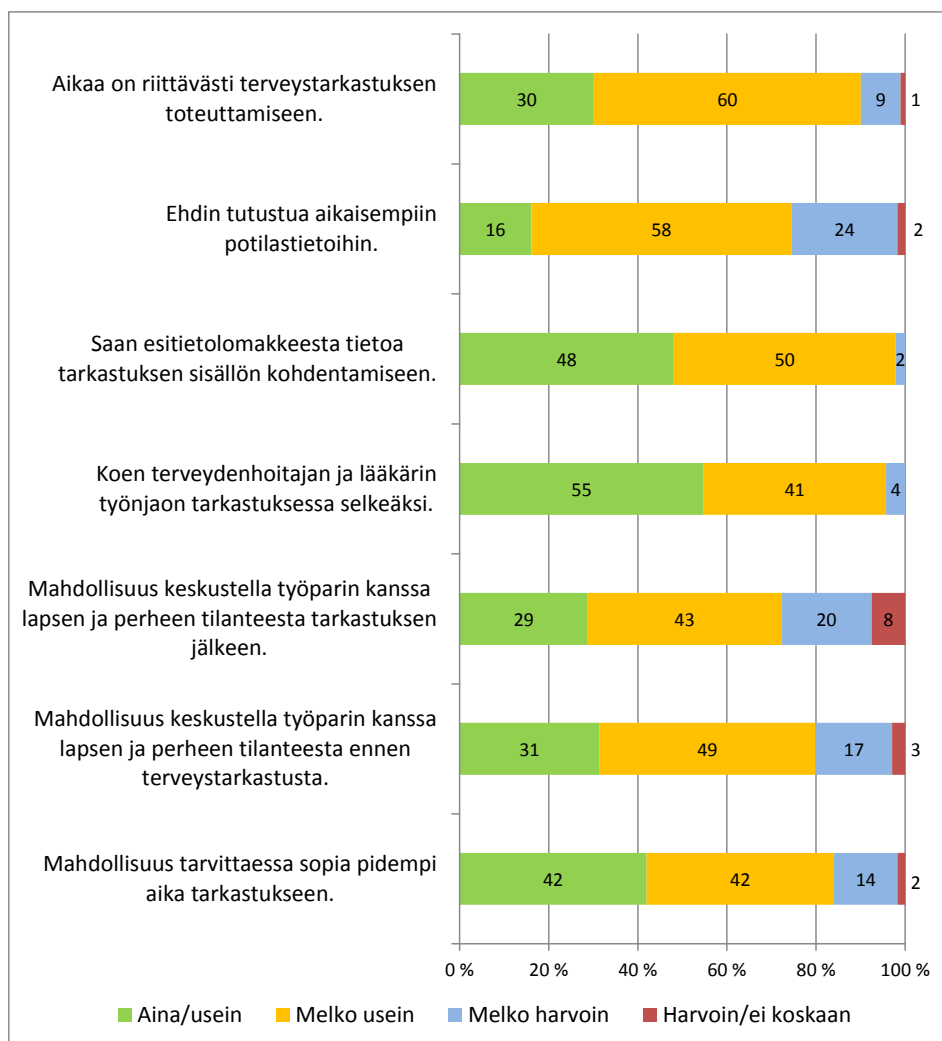
Äitiys- ja lastenneuvolan sekä kouluterveydenhuollon valtakunnallinen seuranta -kysely lähetettiin Manner-Suomen kuntien ja terveydenhuollon kuntayhtymien terveyden edistämisen yhdyshenkilöille ja/tai esimiehille (N= 151). Heitä pyydettiin välittämään kouluterveydenhuollon sähköinen Webropol-kysely kaikille kouluterveydenhuollossa työskenteleville terveydenhoitajille ja lääkäreille.

Tiedonkeruu toteutettiin 26.9.2016–15.2.2017. Kyselyyn vastattiin nimettömänä. Vastauksia saatiin yhteensä 521.

Tiedonantajilta kysyttiin tässä raportoitujen laajoihin terveystarkastuksiin liittyvien tietojen lisäksi mm. moniammatillisesta opiske- luhuollosta, erityisen tuen tarpeisiin vastaamisesta sekä hoitoketuista ja yhteistyötahoista.

Työjärjestelyt eivät aina tue terveystarkastuksen sujumista

Tarkastuksen sujuvuuteen ja laatuun vaikuttavat useat eri tekijät käytännön työn järjestelyissä. Vastaajia pyydettiin arvioimaan, kuinka usein heidän kohdallaan toteutuivat erilaiset laajan terveystarkastuskäynnin sujuvuutta ja toimivuutta varmistavat työjärjestelyt. Kymmenesosa vastaajista koki, että tarkastuksen toteuttamiseen oli vain melko harvoin, harvoin tai ei koskaan riittävästi aikaa. Neljännes (26 %) ilmoitti, että aikaisempiin potilastietoihin ehtii tutustua vain melko harvoin, harvoin tai ei koskaan. Lääkärin ja terveydenhoitajan työnjako koettiin selkeäksi, mutta osalla oli vain harvoin mahdollisuus keskustella työparin kanssa ennen ja jälkeen tarkastuksen.

Kuvio 2. Laajojen terveystarkastusten sujuvuuteen vaikuttavien työjärjestelyjen toteutumisen osuudet (%) vastaajien arjen työssä. (N = 517–518)

Haasteita käytännön toteutuksessa, resursseissa ja asenteissa

Kyselyyn vastaajilla oli mahdollisuus ilmoittaa laajojen terveystarkastusten haasteita. Omaan työhön liittyviksi haasteiksi koettiin pääasiallisesti liian vähäinen aikaresurssi tarkastuksiin sekä niihin liittyvään ajanvaraukseen ja esitietojen keruuseen. Osa vastaajista koki vaihtuvat ja ehkäisevään työhön sitoutumattomat lääkärit haasteeksi toiminnan sujuvuudelle ja laadulle. Vanhempien saaminen mukaan tarkastukseen ja heille sopivien vastaanottoaikojen järjestäminen oli osalle toimijoista ollut haastavaa. Esiin tuotiin myös se, että lapset ja nuoret unohtavat tarkastusaikoja eivätkä aina halua vanhempiaan mukaan. Vanhempien kanssa yhteisen tapaamisen lisäksi tärkeäksi nähtiin myös ammattilaisen ja oppilaan kahdenkeskinen tapaaminen.

KIRJALLISUUTTA

Hakulinen-Viitanen T, Hietanen-Peltola M, Hastrup A, Wallin M, Pelkonen M, Laaja terveystarkastus, ohjeistus äitiys- ja lastenneuvolatoimintaan sekä kouluterveydenhuoltoon. THL, 2012, Opas 22.

Poutiainen H, Levälähti E, Hakulinen-Viitanen T, Laatikainen T, Family characteristics and health behavior as antecedents of school nurses' concerns about adolescents' health and development: A path model approach. *Int J Nursing Studies* 2015;52:920-929

Wiss K, Hakamäki P, Hakulinen T, Hietanen-Peltola M, Saaristo V & Ståhl T. Äitiys- ja lastenneuvolan sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon terveydenhoitaja- ja lääkärivoimavarat maakunnissa vuonna 2015. Tutkimuksesta tiiviisti 14, toukokuu 2017. THL.

Wiss K, Ståhl T, Saaristo V, Kivimäki H, Frantsi-Lankia M & Rimpelä A. Terveydenhoitajat, lääkärit, psykologit ja kuraattorit peruskouluissa vuosina 2008–2015. *Suomen Lääkärilehti* 2017: 72(3):127–131.

Wiss K, Hakamäki P, Hakulinen T, Hietanen-Peltola M, Koskinen H, Saaristo V & Ståhl T. Äitiys- ja lastenneuvolan sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon henkilöstövoimavarat terveyskeskuksissa 2004-2015 Tutkimuksesta tiiviisti 19, lokakuu 2016. THL.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
PI 30 (Mannerheimintie 166)
00271 Helsinki
Puhelin: 029 524 6000

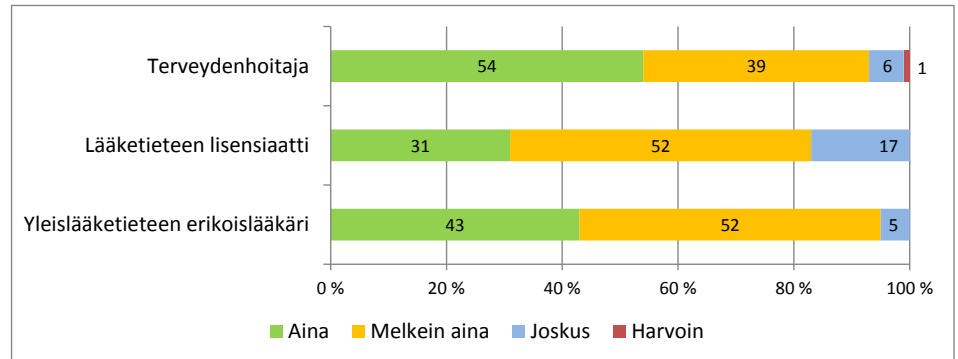
ISBN 978-952-302-904-0 (painettu)
ISBN 978-952-302-905-7 (verkko)
ISSN 2323-5179

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-905-7>

www.thl.fi/opiskeluhoolto

Mahdollisuus tarjota lisäkäyntejä vaihtelee ammattiryhmittäin

Terveystarkastuksissa tulee ilmi seuranta- tai jatkoselvittelyä vaativia asioita, joita varten sovitaan lisäkäynti. Yli puolet (54 %) kouluterveydenhoitajista ilmoitti voivansa järjestää tarvittavan lisäkäynnin aina ja runsas kolmannes (39 %) melkein aina. Kouluterveydenhuollossa toimivien yleislääketieteen erikoislääkäreiden oli helpompi järjestää lisäaikoja kuin vailla erikoistutkintoa olevien lääketieteen lisensiaattien.

Kuvio 3. Lisäkäyntien järjestämismahdollisuudet osuuksina (%) ammattiryhmittäin ja lääkärin koulutuksen mukaan. (Terveydenhoitaja N = 459, lääket.lis N = 29, yleislääketieteen erikoislääkäri N = 21)

YHTEENVETO

Kouluterveydenhuollon laajat terveystarkastukset ovat jokaiselle oppilaalle ja perheelle tarkoitettu palvelu, jonka pääpaino on ehkäisevässä työssä ja tuen tarpeen varhaisessa tunnistamisessa. Koko ikäluokan tarkastuksessa jo 10 prosentin tarkastamatta jättäminen tarkoittaa lähes 6000 tapaamatta jäänyttä lasta ja perhettä sekä lukuisia menetettyjä mahdollisuuksia tukea ja auttaa varhaisesti.

Vaikka kouluterveydenhuollon tehtäviin ei lakisääteisesti sisälly sairauksien hoito, pitää työ sisällään tarkastuksissa ja muissa yhteyksissä esiin tulevien huolien selvittelyn ja seurannan sekä tutkimusten, hoidon ja tuen järjestämisen. Mahdollisuus järjestää tarvittavat lisäkäynnit on varmistettava.

Terveystarkastusten sujuvan toteuttamisen edellytyksissä oli puutteita. Riittävä aikaresurssi sekä mahdollisuus perehtyä aikaisempiin tietoihin ovat terveydenhuollon laadukkaan toiminnan edellytys. Laajoissa terveystarkastuksissa hyvinvointiarvio on tarkoitus tehdä terveydenhoitajan ja lääkärin yhteistyönä. Tähän tarvitaan yhteistä keskustelua sekä ennen että jälkeen tarkastuksen. Haasteissa tuotiin esiin lääkäreiden vaihtuvuus ja sitoutumattomuus ehkäisevään työhön. Kouluterveydenhuolto tarvitsee pitkäjänteisesti palvelusektorilla työskenteleviä ja ehkäisevään työhön motivoituneita lääkäreitä. Lisäkoulutus, työkokemus ja mahdollisuus säädellä omaa työtä näkyivät yleislääketieteen erikoislääkäreiden parempana mahdollisuutena tarjota lisäkäyntejä.

Toiminnan puutteista huolimatta ovat kouluterveydenhoitajat ja koululääkärit hyvin yhtenevästi tunnistanee mittavan joukon tarkastuksista saatavia hyötyjä. Näitä voidaan vielä lisätä korjaamalla edellä mainitut puutteet toiminnan järjestämisessä. Todetut hyödyt kertovat myös tavoitellusta toimintakulttuurin muutoksen etenemisestä kouluterveydenhuollossa.

Tämän julkaisun viite: Hietanen-Peltola M, Hakulinen T, Vaara S, Merikukka M, Pelkonen M. Laajoista terveystarkastuksista hyötyvät sekä perheet että kouluterveydenhuollon henkilöstö – ammattilaisten kokemuksia. Tutkimuksesta tiiviisti 22, syyskuu 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.